

Międzynarodowa konferencja naukowa
**ZMIANY DEMOGRAFICZNE I
PROBLEMY MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH
W EUROPIE ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ
I NA BAŁKANACH**

PSYCHOLOGICAL PHENOMENOLOGY INTER-GROUP CONSOLIDATION WITHIN THE "COMMON HISTORY" UKRAINE AND POLAND

Житомирський державний університет імені Івана Франка
Uniwersytet Państwowy imienia Iwana Franki w Żytomierzu

Інститут держави і права імені Володимира Корецького НАН України
Instytut Państwa i Prawa imienia Włodzimierza Koreckiego Narodowej Akademii Nauk Ukrainy

Польське наукове товариство у Житомирі
Polskie Towarzystwo Naukowe w Żytomierzu

Польська академія наук та мистецтв у Кракові
Polska Akademia Umiejętności

Dr. Viktor Kyrychenko

Międzynarodowa konferencja naukowa

**ZMIANY DEMOGRAFICZNE I
PROBLEMY MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH
W EUROPIE ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ
I NA BAŁKANACH**

The history of social phylogeny indicates that the man has always sought to unite with other people, so there were early human settlements, tribes, nations and states. Uniting together people solve several common problems that concern the general welfare, territorial security, satisfaction of basic needs.

The geopolitical choice of Ukraine in 2014, which was preceded by years of study and cultural orientation of their own European identity, shifted the starting point of ordinary citizens of those historical facts that constituted the foundation of our national ethnic consciousness. The majority of the history of human civilization - a history of wars that occurred against the backdrop of inter-group conflict.

Perceiving themselves as bearers of historical and cultural experience, we used to rely on the facts that form the basis of this experience, both individually and in the context of the historical.

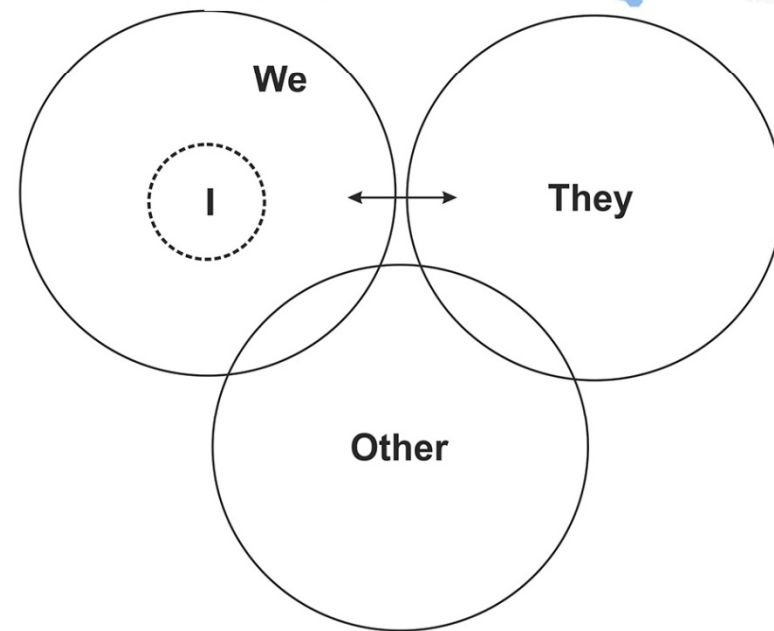

Międzynarodowa konferencja naukowa

**ZMIANY DEMOGRAFICZNE I
PROBLEMY MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH
W EUROPIE ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ
I NA BAŁKANACH**

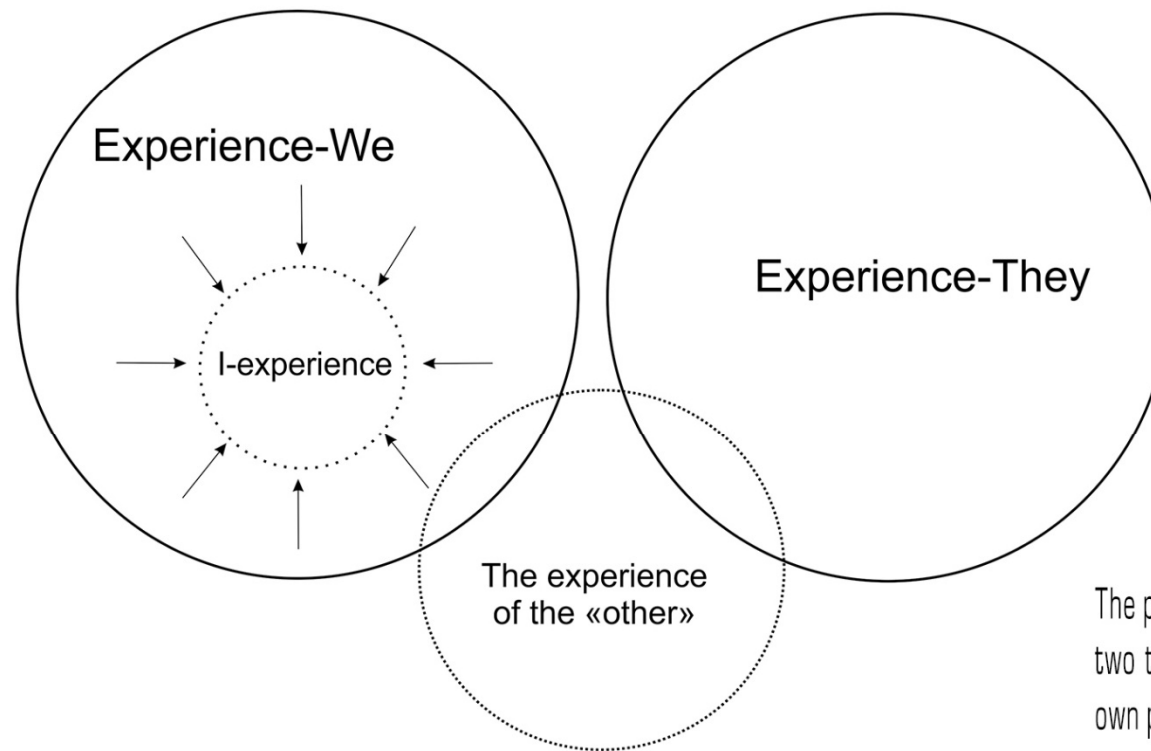
In model-based socio-psychological perception of an average individual is the phenomenology of social differentiation "I-we-they" offered by B.F. Porshnev.

"I" reflects feeling of personal identity and causality,
"we" – represents the integration of the individual in a collective environment and "They" refers to a group of people, which is the opposite of "We" (differ by one of the signs).
Within be-plot scale of "we-they" is the formation of personality, which is also seeking to integrate into a specific environment, be part of a group and keep its own unique

Międzynarodowa konferencja naukowa

**ZMIANY DEMOGRAFICZNE I
PROBLEMY MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH
W EUROPIE ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ
I NA BAŁKANACH**

The picture of the world average person complement two types of experience: experience, based on their own perceptions and fills of man – "I-experience" and experience that integrates public understanding of the specific facts, which took place in the life of the nation and system expertise, proven social Historical practice.

ПСИХОЛОГІЧНА ФЕНОМЕНОЛОГІЯ МІЖГРУПОВОЇ КОНСОЛІДАЦІЇ У МЕЖАХ «СПІЛЬНОЇ ІСТОРІЇ» УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ

Історія соціального філогенезу свідчить про те, що людина завжди прагнула до об'єднання з іншими людьми, таким чином виникали перші людські поселення, племена, народи та держави. Об'єднуючись разом, люди вирішували ряд спільних проблем, які стосувалися загального побуту, територіальної безпеки, задоволення базових потреб. Підпорядкування активності багатьох членів громади загальній меті вимагала координації фізичної та розумової активності як шляхом зовнішнього обмеження свободи дій людини, що свого часу породило феномен рабства, так і шляхом ідеологічного впливу, що було набагато продуктивнішим у плані управління. Віра у спільну ідею виявилася потужною консолідуючою силою, яка без штучного обмеження свободи скеровувала активність групи людей у певне русло.

Суспільна історія (суспільний досвід) є вихідною у процесі побудови матриці міжгрупових та внутрішньогрупових зв'язків. Це у дечому нагадує шахову дошку, на якій кожна з фігур має специфічне розташування, функціональну роль та, що головне, займає одну з біполярних позицій «білих» чи «чорних», яка є визначальною у великому протистоянні. Наявність спільної «ігрової» площини (наприклад, геополітичної) зумовлює необхідність формування суспільного (групового, видового, етнічного) об'єднання «одних проти інших». Контекст суспільної історії свідчить про існування мультиплощинності міжгрупової консолідації з метою здійснення опозиції деякому (деяким) «Вони», які сформувалися за тим же принципом.

У попередніх наших дослідженнях ми дійшли до висновку, що така диспозиційна організація суспільного устрою формує досить потужну групову консолідацію, яка деякою мірою сприяє продуктивному розвитку спільноти. Наприклад, у бізнесі міжгрупове протистояння (конкуренція) у межах визначеної системи правил призводить до якісного розвитку виробництва, винахідництва, покращення якості продукції, зростанню соціальних стандартів та якості життя **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**. Навіть внутрішньодержавна політична конкуренція дає позитивні результати для загального суспільного блага. Для підтвердження цих суджень ми посилаємося на основні роботи Б.Ф. Поршнєва у яких представлено психолого-антропологічну модель формування інтрагрупової та міжгрупової взаємодії. Соціальне утворення «ми» є похідним відносно «вони», яке, на його думку, є утворенням більш раннім. Будь-яке об'єднання людей у першу чергу зумовлюється необхідністю протидії іншому груповому об'єднанню, а, отже, *усвідомленню певної групової єдності передують колективна реконструкція у масовій свідомості образу «ворога»*, який протиставляється за одним чи декількома параметрами груповій більшості.

Параметрами для групової диференціації виступали різні характеристики, інколи вони були абсолютно спорадичними та підпорядкованими історичній кон'юктурі. У певний момент необхідно було означити соціально прийнятний прецедент для ситуативного об'єднання «одних проти інших». Наприклад, донедавна державною таємницею було те, що Нацистська Німеччина тісно співпрацювала з Радянським Союзом у військовій галузі, зокрема генерал Вільгельм Кейтель, який очолював польську кампанію 1939 року, викладав у військовій академії СРСР. Групове об'єднання відбувається на основі формування спільної системи уявлень про базові елементи соціального простору, які дають орієнтири для оцінки інших явищ та подій, які відбуваються навколо. Суспільна думка – це усереднена та схвалювана точка зору

усіх членів спільноти на будь-яку проблему. У групи людей, які об'єднані спільним інформаційним простором, утворюється спільна картина світу. Суспільна історія – це одне з джерел громадської думки, яке дає можливість дослідити історичний контекст її формування, і якщо факти минулого умовно дисонують з фактами теперішнього, держава (або група зацікавлених осіб) охоче починає переписувати історію, змінюючи як факти так і їх інтерпретацію. Не один державний переворот чи зміна вектору розвитку суспільства починався зі знищення інформації, книг, творів мистецтва, історичних пам'яток (свідками чого ми стали, під час анексії Криму). Як відомо, історію пишуть переможці, інколи не просто пишуть, а переписують. У середньовіччі часто траплялися випадки переписування літописів та геральдичного дерева з метою узаконення влади феодала, який захопив владу на певній території. Літописи переписували настільки часто, що вони могли містити багато фактів, які просто не мали місця в історії. У контексті розгляду тематики суспільно-історичного протистояння, цікавою є середньовічна писемна пам'ятка Росії «Лицевой свод» (рос.) Івана Грозного, у якому опоненти царя та їх діяльність висвітлені досить негативно. Історичною фальсифікацією фахівці визнають так званий «боярський бунт» 1533 р., після якого відбувся праведний суд над «винуватцями» (непокірними боярами, інакомислячими, відступниками та тими, хто чинив будь-який спротив). Виявляється, у пошуку прецеденту для розправи над своїми опонентами, царю довелося його вигадати та матеріально задокументувати.

Геополітичний вибір України 2014 року, якому передували роки культурної орієнтації та вивчення власної європейськості, змістили вихідну точку сприйняття пересічними громадянами тих історичних фактів, які становили фундамент нашої етнонаціональної свідомості. У своїй більшості історія людської цивілізації – це історія її воєн, які виникали на фоні міжгрупового протистояння.

Причинами їх виникнення ставали як світоглядні протиріччя, що, зокрема, вважаються одними з основних так і матеріальні: боротьба за ресурси, території, «людські голови», предметні цінності. Сприймаючи себе як носіїв історико-культурного досвіду, ми звикли опиратися на ті факти, які становлять основу цього досвіду як у індивідуальному контексті так і у історичному. Картину світу пересічної людини взаємодоповнюють два типи досвіду:

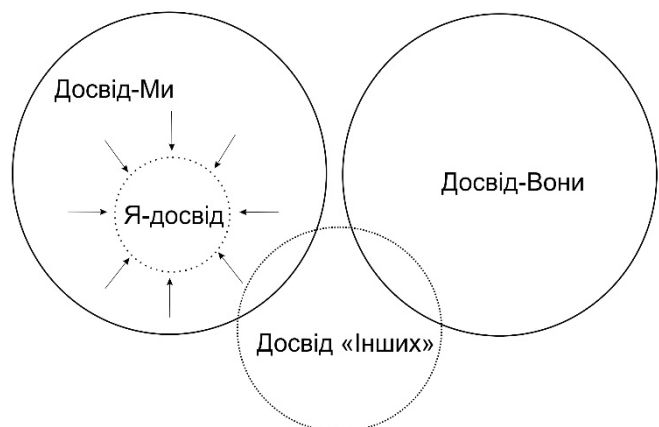

Рис.1. Модель формування картини світу пересічної особистості (соціально-досвідних аспект)

досвіду: досвід, що базується на власних переживаннях людини – «Я-досвід» та досвід, що інтегрує у собі суспільні уявлення про певні події, факти, які мали місце у житті нації та система знань, перевірених суспільно-історичною практикою (Рис.1). Ми дійшли висновку, що проблемою, у певному сенсі навіть не науковою, а суспільною, є пропорція «Я-досвіду» та «Досвіду-Ми» у свідомості пересічної особистості. «Я-досвід» базується на перцептивних відчуттях кожного з нас, формується у результаті життєвої практики людини, взаємодії з іншими людьми. «Ми-досвід» накопичується у процесі включення особистості у систему суспільних інформаційних зв'язків та засвоєнні тих фактів та їх інтерпретації, які мають суспільне значення. «Досвід-Вони» заперечується на рівні сприймання, його зміст не сприймається та за будь-яких умов розцінюється як ворожий.

Засоби масової інформації та інші медійні ресурси роблять пересічну людину заручником подій, у яких вона мимоволі починає брати участь. Основна проблема заключається у тому, що за таких обставин вона намагається більшою мірою реагувати на те, що її безпосередньо не стосується. Ми звертаємо увагу на те, що проблемою є не надмірне вираження співчуття чи інших почуттів щодо певних подій, а їх невластивість суб'єкту, який їх виражає. Формуючи певну картину подій з уламків телевізійних програм, газетних статей та інтернет-блогів, у пересічної людини формується спотворене уявлення про те, що події, які відбуваються у «бутті» іншого, є більш важливими ніж ті, що відбуваються за її безпосередньої участі. Така позиція може призвести до виникнення активності, яка здебільшого не має продуктивних результатів ні для виконавця, ні для інших. Події у житті «іншого» формують стан «прикутості» до інформаційних мереж, особливо, коли вони мають сильне емоційне забарвлення та руйнують звичний устрій життя **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**. За своєю важливістю досвід «Ми» є визначальним та інколи відповідно до нього відбувається «підлаштування» досвіду «Я». У ХХІ столітті виявилось, що **телебачення та web-мережа є потужними інструментами конструювання альтернативної реальності**. У деяких випадках ця альтернатива створюється за канонами фентезійного фільму, у інших – з метою розставлення акцентів та пріоритетів. Засоби масової інформації формують систему уявлень, які використовуються нами для налагодження міжособистісних стосунків. У примітивному вигляді вони виглядають як **беззаперечні судження інших** про те як необхідно ставитися та реагувати на ті чи інші елементи соціального простору. На сьогоднішній день ЗМІ не можуть повністю контролювати інформаційні потоки, проте вони можуть формувати ставлення до інформації, яке буде спрацьовувати у той момент, коли суб'єкт взаємодіє з певним інформаційним контентом. Пересічні люди звикли довіряти так званим референтам думки – експертам у певних питаннях, які на думку більшості, мають право давати оцінку певним подіям. На думку Майкла (Міхаеля) Полані, відомого англійського фізика та філософа, будь-які знання повинні бути особистісними (відображати суб'єкта, якому вони належать), а тому одна й та ж інформація про об'єктивну реальність, може по-різному репрезентуватися у свідомості суб'єкта. Важливим феноменом управління громадською думкою є не лише сама інформація, але й одночасно впровадження моделей її позитивного сприйняття та оцінки. Масова свідомість потребує деяких підказок, які у певний момент не дають «схибити» та іти у правильному напрямку. Наприклад, російські молодіжні серіали «Солдати», «Інтерни» ілюструють типові, соціально-схвалювані моделі поведінки під час взаємодії керівника та підлеглого, міжособистісної взаємодії або під час реакції на події та явища.

Інформаційна безпека суспільства забезпечується за рахунок штучного дистанціювання споживачів інформації від «шкідливих моделей сприймання» та створення соціально-корисних, які дозволяють будь-яку нову інформацію сприймати та оцінювати відповідно до шаблону. Таким чином, ЗМІ поширюють не стільки інформацію, яку суб'єкт може отримувати і з інших «неконтрольованих» джерел (у результаті безпосереднього сприйняття, з соціальних мереж), скільки загальноприйнятне ставлення до типових явищ через оцінку їх пікових (найбільш яскравих) проявів.

Деякі трюїстичні істини, які формують нашу етноідентичність, сформовані на основі суспільної практики попередніх поколінь, до яких ми особисто не маємо жодного відношення крім того, що маємо приймати їх та використовувати у повсякденному житті. Наприклад, актуальними для нас є когнітивні патерни типу «ми – козацького роду», «Україна – це Європа», «росіяни – вороги української державності» (донедавна, пересічні українці оперувалися моделями типу «Україна та Росія – братні народи», «ми – народ переможець», «козаки боролися проти ляхів»). Моделі сприймання ретранслюються на інші об'єкти соціально-психологічної реальності, які зумовлюють

певну контекстуальну атрибуцію усього, що стосується площини «ми» та «вони». На рівні побутового досвіду ми помітили, що стосунки з донедавна дружніми для нас товаришами, ріднею, колегами з Російської Федерації, Білорусі та інших країн ще існуючого СНД, почали погіршуватися. Зміна геополітичної орієнтації нашої країни призвела до зміни у системі міждержавних стосунків. Для наших східних сусідів ми опинилися у матричній площині «білих» у той час, коли вони остаточно зайняли позицію «чорних». І навпаки, кардинальна зміна нашої суспільно-політичної орієнтації призвела до формування проукраїнських транскультурних моделей сприймання нашої держави і її пересічних громадян у Європі та найближчих сусідів заходу. На рівні побутового світогляду для середньостатистичного європейця пересічні українці стають частиною їх історії, де: Данило Галицький – це перший український король України, козаки воювали не лише з Річчю Посполитою, але й з Російською імперією, яка знищила і козацтво, і Польську державність та протистояла наступу мусульманства (війни з Кримським Ханством та Османською імперією). Україна як і Польща мають спільну історію протистояння, яка має важливе значення для нашої Євроінтеграції. Історичні факти інколи виступають у ролі «пазлів», з яких можна скласти різні картини світу, додаючи до сюжету політкоректну інтерпретацію, специфічний контекст.

На рівні державної політики ми починаємо формувати історичний контекст геополітичної спрямованості України: змінюючи державні свята та традиції (наприклад, святкування Дня захисника Вітчизни – 14 жовтня, або День пам'яті і примирення – 8 травня, День пам'яті жертв голодоморів – четверта субота листопада), проводячи спільні відзначення історичних подій з Польщею, Литвою, Німеччиною (вшанування жертв політичних репресій, інсталяція пам'ятників, реконструкція історичних споруд, проведення спільних наукових заходів) та відмовляючись від спільних публічних заходів з Російською Федерацією та країнами Митного Союзу. У своїй більшості вони репрезентують специфічну модель світу, у якій, наприклад, українці і поляки мають більше спільного ніж відмінного у історичній, мовній, економічній, соціальній площині. Загалом, з 2014 року відбувається формування єдиного світоглядного уявлення про те, що Україна має спільну геополітичну спрямованість з більшістю країн Євросоюзу – знаходиться у межах одного з біполярних полюсів «Ми», яке протистоїть деякому «Вони». Роль «ворога» (опозиції) у цьому процесі теж вимальовується з історичного контексту **спільної історії**, у якій для України, Польщі, Німеччини, Країн Балтії ним залишається – Російська імперія та її правонаступниці – СРСР та Російська Федерація. Наприклад, спільна історія України та Польщі у II Світовій починається з 17 вересня 1939 року, коли СРСР напав разом з нацистською Німеччиною на Польщу. У цій війні як українці так і поляки залишаються народом-переможцем та жертвами радянської влади, яка намагалася знищити їх державність. Для прикладу поляки як і українці стали жертвами імперських амбіцій Москви (після III поділу Польща втратила свою державність як і Україна після Кирила Розумовського), більшовицької колективізації, особливо трагічним виявився для наших народів 1933 рік. У спільній історії України та Польщі багато спільних історичних травм, які проявляються через покоління у ментальному просторі пересічних громадян, зокрема травма голодомору є тією, яка поєднує нас через покоління та згуртовує у протистоянні спільному ворогу **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**. На сучасному етапі розвитку ми схильні до історичного наслідування проєвропейського розвитку Польщі, який виявився еволюційно доцільним та найближчим для нас (в силу найбільшої ментальної близькості наших народів). Після Революції Гідності 2014-2015 років український політикум та органи державної влади починають активно запроваджувати ті заходи, які у свій час допомогли Польщі стати повноцінним членом Європейського Союзу: заборона діяльності комуністичних партій та культурна декомунізація, українізація та боротьба з русифікацією, зміна

географічних назв (зокрема, у м. Житомир більшість географічних назв носять ім'я видатних політичних та громадських діячів, які мають польське походження: Август Ілінський, Андрей Шептицький, князі Острозькі, Микола Сціборський тощо.). Свого часу після подій 2014 року п'ятий президент України Петро Порошенко спробував увійти в український політикум як керівник політичного об'єднання «Солідарність». У 1988 році польський президент Лех Валенса як керівник профспілкового об'єднання «Солідарність» почав шлях виходу Польщі з комуністичного табору, ставши, таким чином, першим президентом вже демократичної Польщі.

Спільна історія боротьби дає можливість певним групам людей формувати **спільноту однодумців**: тих, хто однаково сприймає, оцінює, переживає факти, які траплялися у їх житті. Польсько-Українські відносини у історичній площині були непростими та наповненими різним перипетіями, які інколи використовуються нашими опонентами для дезорганізації наших відносин. Проте існування у геополітичній площині спільного ворога, який загрожує існуванню не лише України, але й усього Європейського союзу, змусило країни, які межують з територією Російської Федерації об'єднатися з метою відстоювання інтересів, які мають спільну історичну основу. Прагнення Українців інтегруватися у Європейський цивілізаційний простір має не лише історико-соціальне підґрунтя. Ми маємо досить багато спільних етнонаціональних та психологічних рис (принаймні ми намагаємося сьогодні їх знайти), які дають можливість порозумітися, вступати у різні види соціальних стосунків, здійснювати міжгрупову інтеракцію та перцепцію та виробляти спільну стратегію групового протистояння до тих пір, поки на геополітичній орбіті обертається потужна групова консолідація деякого «вони».